

Az MTA Könyvtár és Információs Központ kiemelt feladatai

Az EISZ szerepe a magyar tudomány külföldi reprezentációjában, 2018–2024

The Role of EIS in the International Representation of Hungarian Science, 2018–2024

Belső-Stefán Eszter

intézményi kapcsolattartó, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ
Elektronikus Információszolgáltatás Titkárság, Budapest
belso-stefan.eszter@konyvtar.mta.hu

Absztrakt

Az írás célja az Elektronikus Információszolgáltatás Nemzeti Program (EISZ) átmeneti megállapodásainak ismertetésén keresztül azt bemutatni, miként járultak hozzá a magyar tudomány nemzetközi láthatóságának és reprezentációjának erősítéséhez. Az EISZ 2018-ban a világ élvonalában járt, amikor a hagyományos folyóirat-előfizetéseket átmeneti szerződésekre kezdte cserélni. 2024-re már 16 ilyen megállapodás keretében összesen 17 028 open access cikk jelent meg, ami a hazai nyílt hozzáféréseű publikációk éves átlagának mintegy 30%-át teszi ki, arányuk pedig évről évre nő. Az eredmények azt mutatják, hogy az átmeneti megállapodások átlátható és támogató környezetet teremtenek a magyar kutatók számára, elősegítve tudományos eredményeik globális hozzáférhetőségét. Bár a folyamat kihívásokkal terhelt, az EISZ tevékenysége kulcsszerepet játszik a magyar tudomány nemzetközi láthatóságának növekedésében.

Abstract

This paper aims to demonstrate how the transformative agreements of the Electronic Information Service National Programme (EIS) have contributed to strengthening the international visibility and representation of Hungarian science. In 2018, the EIS was at the forefront of global development when it began replacing traditional journal subscriptions with transformative agreements. By 2024, a total of 17,028 open access articles had been published under 16 such agreements, accounting for approximately 30% of Hungary's annual open access output, with this proportion increasing year by year. Findings indicate that these agreements provide a transparent and supportive framework for Hungarian researchers, promoting global access to their scholarly results. While the process is fraught with challenges, EIS's activities play an essential role in increasing the international visibility of Hungarian science.

Kulcsszavak: EISZ, átmeneti szerződés, open access, tudományos publikálás, nemzetközi láthatóság

Keywords: EIS, transformative agreement, open access, scientific/scholarly publishing, international visibility

Bevezetés

Az Elektronikus Információszolgáltatás Nemzeti Program (EISZ) elsődleges feladata, hogy a magyar közintézményeket online tudományos és közművelődési tartalmakkal lássa el. Első, ún. átmeneti szerződéseit 2018-ban kötötte. Az ilyen típusú szerződésekre való áttérés mögött több motíváló tényező is állt. Az egyik a kilencvenes évek végén az internet elterjedésének köszönhetően kialakuló, ún. *big deal*¹ szerződésekben szereplő árak egyre nagyobb mértékű emelkedése volt.

„A folyóirat-előfizetések legtöbbször ilyen *big deal* szerződések keretében valósult meg. A folyamatosan növekvő előfizetési díjak kiküszöbölésére már a kétezres évek kezdetén születtek javaslatok, melyek mind az open access irányába történő elmozdulást szorgalmazták.”² („Bevezető – a folyóiratkrízis háttere”)

A folyóirat-előfizetéseket tartalmazó megállapodásokról átmeneti szerződésekre való váltásnak egy másik fontos ösztönzője volt a magyar tudomány minél hatékonyabb disszeminálása a nemzetközi szinten.

Open access, átmeneti szerződések

Az open access (OA), azaz a nyílt hozzáférés a tudományos kutatási eredmények online, digitális formában való közzétételét és ingyenes, azonnali online elérését jelenti bárki számára. Célja a kutatási eredmények láthatóságának, hatásának és újbóli felhasználhatóságának növelése. Azáltal, hogy elősegíti a tudományos eredmények minél szélesebb körű disszeminációját, számos előnyt biztosít a kutatók, a kutatók intézményei és nem utolsósorban az egész társadalom számára.

A nyílt hozzáférés növeli a kutató kutatási eredményeinek láthatóságát, ezáltal nő a kutató ismertsége és elismertsége. Növeli a szerző idézetségét, így segíti a tudományos karrierben való előrejutást. Emellett ma már számos tudományos pályázat feltétele a kutatási eredmények open access formában való közzététele. Nyílt hozzáférés esetén a kutatót foglalkoztató intézmény ismertsége és elismertsége szintén nő.

¹ A *big deal* szerződések az internet megjelenése után az egyetemek és könyvtárak által kiadói csomagokra kötött előfizetések voltak, amelyekben kedvezményes árért cserébe egyetlen, többéves szerződéssel előfizethettek a kiadó teljes folyóirat-portfóliójára, ami hosszú távon pénzügyi kiszolgáltatottsághoz és a hozzáférés rugalmasságának elvesztéséhez vezetett („Big Deal Cancellation Tracking”).

² Ilyen volt például a Budapest Open Access kezdeményezés (2002, „Budapest Open Access Initiative”), a Scoap³ (2014, Sponsoring Consortium for Open Access Publishing in Particle Physics, „Scoap³”), a Max Planck Digital Library jelentés (Schimmer-Geschuhn-Vogler 2015), az OA2020 kezdeményezés (2016, Open Access 2020, „Today’s Scholarly Journals...”) és a PlanS-irányelvek (2018, „Plan S Principles”).

A társadalom szempontjából: a közpénzből finanszírozott kutatások szabadon hozzáférhetővé válnak, az új kutatási irányok és eredmények szélesebb körű nyilvánosságot kaphatnak („Mi az open access?”; „Mérőföldkövek az EISZ...”). Az átmeneti (*read & publish, offset, transitional*) megállapodások lényege, hogy egy szerződés keretében kezelik az előfizetési díjakat és az open access cikkek publikálási költségét (Article Processing Charge, APC-díj). Ez lehetővé teszi, hogy az open access cikkek számának és ezáltal az APC-hozzájárulások értékének növekedésével arányosan csökkenjenek az előfizetési díjak („Transformative Agreements”).

EISZ átmeneti szerződések

2018. december 14-i ülésén az EISZ Programtanács, a tagintézmények érdekképviselői és a Magyar Tudományos Akadémia elnökének döntés-előkészítő testülete az átmeneti szerződések alábbi követelményeit határozta meg:

- „1) Az open accessre való áttérésnek a jelenleg előfizetésekre fordított díjak csökkenését kell eredményezniük. Az átmeneti szerződéseknek a kizárólag a tudományos kibocsátáson alapuló modellre való áttérést kell megvalósítaniuk.
- 2) Az EISZ tagintézményeknél affiliációval rendelkező szerzők egyes kiadók-nál megjelent cikkeinek a megjelenés pillanatától kezdve nyíltan elérhetővé kell válniuk.
- 3) A cikkek a Creative Commons CC-BY licenc alatt jelenjenek meg.
- 4) A tudományos közlemények publikálása során a kiadói munkafolyamatoknak követniük kell az Efficiency and Standards in Article Charges (ESAC) kezdeményezés által megfogalmazott irányelveket, különös tekintettel a cikkek metaadatainak a Crossref rendszerben történő pontos regisztrációjára és a szerzők szabványos azonosítására.
- 5) A magyar törvényi előírásoknak megfelelően az EISZ szerződéseinek minden eleme átlátható és nyilvános módon elérhető.³
- 6) Az átmeneti szerződések keretében az előfizetett tartalmakhoz biztosítani kell az örökös hozzáférés és az archiválás lehetőségét.” („Az EISZ által nemzeti licenc keretében...” 2018)

Az EISZ által kötött átmeneti szerződések tehát egyszerre kezelik az előfizetési díjat és az OA publikálási díjat, ezzel elvileg elősegítve egy költségsemleges átállást, átlátható finanszírozást; a felhasználható keret erejéig APC-mentes publikálást biztosítanak a szerzőknek, és – ideális esetben – mindezt a szerzők számára az eddigieknél

³ A szerződések elérhetők az EISZ („Szerződések 2019-től”) és az ESAC („Transformative Agreements”) weboldalan is.

kevesebb adminisztrációs teherrel, úgy, hogy a szerzők megtarthatják a szerzői jogokat, és cikkeik szabadon elérhetők lesznek a Creative Commons (CC)-BY licenc és annak változatai alatt.

EISZ átmeneti szerződések – feltételek

Tekintsük át, mik az átmeneti szerződések által meghatározott általános feltételei annak, hogy a szerzők APC-mentesen publikálhassák cikkeiket. Ahhoz, hogy egy konzorcium létrejöhesse, tehát, hogy egy adott adatbázis bekerüljön az EISZ portfóliójába, alapesetben legalább négy tagintézménynek kell megrendelnie az adott adatbázist. Egy szerzőnek csak olyan folyóiratban van lehetősége APC-mentesen publikálni, amely folyóiratra az intézményének előfizetése van az EISZ-en keresztül, és amely folyóirat a megállapodás részét képezi. A szerző abban az esetben élhet a támogatással, vagyis az APC-mentes publikálás lehetőségével, ha ő a cikk levelező szerzője, és affiliációval⁴ rendelkezik az adatbázis folyóirataira előfizető valamelyik intézménynél. Cikkének tudományos közleménynek kell lennie, és meghatározott irányadó benyújtási, illetve elfogadási dátumának a szerződés idejére kell esnie.⁵ A támogatás érvényesítéséhez valamennyi feltételnek teljesülnie kell.

Az EISZ átmeneti szerződések csak az APC-k megfizetése alól mentesítik a szerzőket, egyéb publikációs díjakra, mint oldaldíjak, benyújtási díj vagy más közzétételi, illetve szerkesztési díjak, nem terjednek ki a megállapodások.

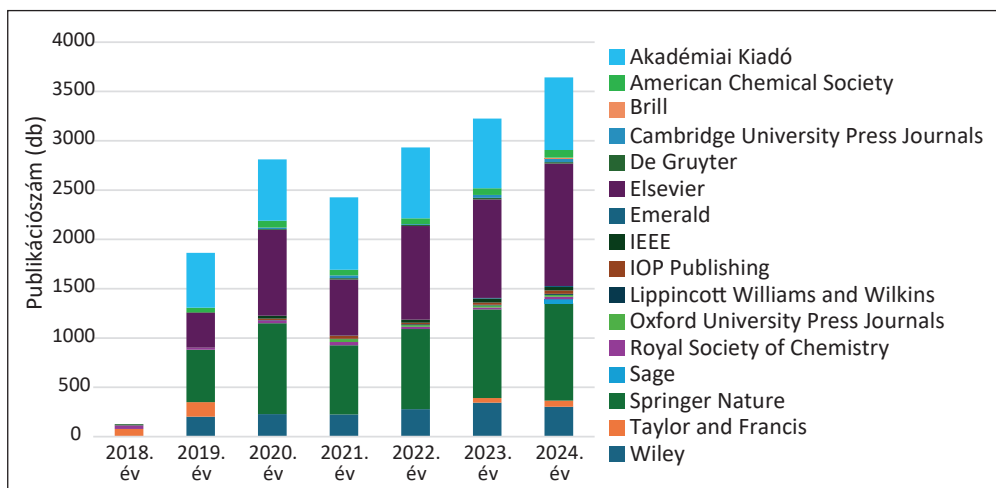
EISZ átmeneti megállapodások 2018 és 2024 között

Az EISZ első átmeneti megállapodásait a De Gruyter, a Taylor & Francis (T&F), valamint a Royal Society of Chemistry (RSC) kiadókkal kötötte 2018-ban (*1. ábra*). A De Gruyter kiadó kivételével, ahol a kiadó meghatározott hibrid és Gold OA-folyóirataira⁶ egyaránt vonatkozott a megállapodás, a T&F és RSC kiadók esetében csupán a hibrid lapok jelentették a publikálási megállapodás részét.

⁴ A jogosult cikkek azonosítása a kiadók többségénél automatikusan történik a levelező szerző affiliációja és e-mail-címe alapján.

⁵ Alapvetően minden kiadó a cikk elfogadásának dátumát határozza meg irányadó dátumként egy-két kivétellel: az Elsevier esetében 2019 és 2021 között a benyújtás dátuma volt meghatározó, 2022-től már itt is a cikkek elfogadásának dátuma. Az Oxford University Press és a Sage kiadók esetében a cikk elfogadását követően a gyártásba való befogadásának időpontja a meghatározó, míg a Wiley a Gold OA-folyóiratokba benyújtott cikkek esetében a benyújtás és/vagy az elfogadás dátumát is figyelembe veszi.

⁶ Hibridek azok a folyóiratok, melyekben egyszerre vannak jelen nyílt hozzáféréssel, tehát bárki számára ingyenesen elérhető, illetve fizetőfal mögött lévő, azaz előfizetők által elérhető cikkek. A Gold OA-folyóiratokban kizárólag nyílt hozzáférésű cikkek jelennek meg. Az elfogadott cikkek open access megjelenéséért alapesetben a szerzőknek mindkét folyóírat típus esetében APC-díjat kell fizetniük („Plan S Principles”).

1. ábra. Az EISZ átmeneti szerződések keretében megjelent open access cikkek száma kiadónként, 2018–2024

Forrás: a szerző szerkesztése

2019-ben nyolcra nőtt az EISZ átmeneti megállapodások száma. Ebben az évben sikerült először átmeneti megállapodást kötni az Akadémiai Kiadóval, az American Chemical Societyvel (ACS), a Springer Nature-rel, a Wiley kiadóval, valamint az év második felében végül az Elsevierrel⁷ is. Az újonnan kötött szerződések mindegyikének részei voltak a kiadó meghatározott hibrid és Gold OA-folyóiratai is. Az Akadémiai Kiadó és RSC kiadó szerződesei nem korlátozták a megállapodás keretében APC-mentesen publikálható cikkek számát, a többi kiadó erre a célra kijelölt konkrét összeget vagy kvótát határozott meg.

Többek között az APC-mentes publikálás egyik feltételként megemlített szerzői affiliációk hiteles ellenőrizhetősége miatt az OA-adminisztrációs feladatokhoz kapcsolódóan is fontos a szoros munkakapcsolat kialakítása az előfizető intézményekkel, elsősorban az intézmények könyvtáraival. A nyolc átmeneti megállapodás közül négy esetben az előfizető intézmények kijelölt OA-adminisztrátorai közvetlenül az intézményi műszerfalakon hagyják jóvá a nyílt hozzáférésű megjelenéshez „benyújtott” támogatási kérelmeket. A többi esetben az EISZ Titkárság munkatársai a konzorciumi műszerfalakon kezelik a kérelmeket az intézményekkel történő előzetes

⁷ Az Elsevier 2019-es, a ScienceDirect Freedom Collection, a Scopus és a SciVal adatbázisaira vonatkozó hagyományos árajánlatában szereplő árak az EISZ teljes költségvetéséhez képest rendkívül magasak voltak. Ezért az EISZ az Elsevier nem együttműködő hozzáállása miatt tárgyalásokba kezdett a kiadóval, hogy egy átmeneti (*read & publish*) megállapodást kössenek két összetevőből: az évente minden előfizető intézménynél megjelenő magyar levelező szerzős cikk APC-jéről és a ScienceDirect reális előfizetési díjáról. Végül 2019 októberében sikerült 2021 év végéig szóló többéves *read & publish* szerződést kötni a kiadóval („Bevezető – a folyóiratkrízis háttere”).

egyeztetéssel. 2019-ben összesen 1864 támogatási kérelmet hagytak jóvá, ennyi cikk jelenhetett meg EISZ-támogatásból, azaz a szerzők oldaláról APC kifizetése nélkül.

2020-ban további négy kiadóval, a Cambridge University Press-szel (CUP), az IEEE-vel (Institute for Electrical and Electronics Engineers), az IOP-pal és a Lippincott Williams & Wilkins (LWW) kiadóval sikerült átmeneti szerződést aláírni. Ebben az évben mind a négy kiadóval kötött megállapodás meghatározott számú cikk nyílt hozzáférésű megjelenését biztosította. Az IEEE és az IOP esetében mind a Gold OA-, mind a hibrid lapokra vonatkozóan, a Cambridge University Pressnél csak a hibrid folyóiratokban, az LWW esetében pedig kizárólag a konzorciumban részt vevő intézmény által előfizetett folyóiratokban volt érvényes a támogatott OA-publikálás lehetősége. Az IOP kivételével a többi új megállapodás esetében csak konzorciumi szintű cikk-kezelés működik. Az IOP automatikusan a megállapodáshoz illeszti az általa jogosultnak tekinthető cikkeket, nincs szükség intézményi megerősítésre.

2020-ban változást jelentett a Taylor & Francis kiadóval való együttműködés felfüggesztése is. Mivel a kiadó nem volt hajlandó a szerződésben az előfizetett tartalmakhoz való örökös hozzáférést és az archiválás lehetőségét biztosítani, az EISZ 2020-ban nem kötötte újra a megállapodást a kiadóval. Az IEEE-, a Springer Nature- és a Wiley-APC-keretek is kimerültek még az év vége előtt, de így is összesen 2811 nyílt hozzáférésű cikk született a 11 átmeneti szerződés keretében.

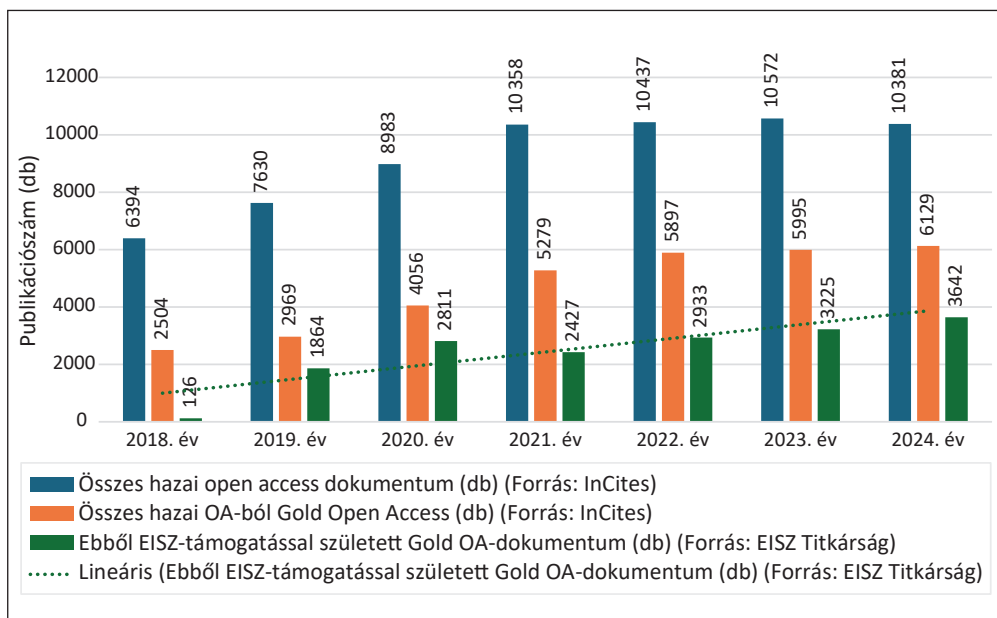
2021-ben az Oxford University Press-szel (OUP) kötött megállapodás gyarapította az EISZ átmeneti szerződéseinek számát, azt 12-re növelve. Meghatározott számú cikk volt publikálható a megállapodás szerint a kiadó hibrid folyóirataiban, konzorciumi szintű cikk-kezeléssel. A T&F kiadóval ebben az évben sem sikerült újra szerződni, viszont a CUP ettől az évtől kezdve korlátlan számú cikk OA-publikálását támogatja. 2021-ben a támogatott cikkek száma összese 2427 volt, bár a Springer Nature Gold OA-kvótái ebben az évben is elfogytak a szerződés lejárta előtt.

2022-ben továbbra is 12 kiadóval folytatódott a munka. A kutatók szempontjából pozitív előrelépés volt, hogy az IOP és az OUP folyóirataiban ettől az évtől kezdve korlátlan számú cikk nyílt hozzáférésű megjelenése vált lehetővé. Ugyanakkor az IEEE és a Springer Nature Gold OA-kerete sajnálatos módon ismét kimerült az év vége előtt. Ezzel együtt is 2022-ben már összesen 2933 OA-cikk jelent meg az EISZ átmeneti megállapodások keretében.

2023-ban egy újabb kiadóval, az Emerald-dal kötött átmeneti megállapodást az EISZ, emellett sikerült újra megállapodni a Taylor & Francis kiadóval, így az ő hibrid folyóirataik is visszakérültek a portfólióba. Az Emerald esetében kizárólag a konzorciumban részt vevő intézmény által előfizetett folyóiratokban van lehetőség APC-mentesen publikálni, meghatározott számban. A T&F esetében szintén korlátozott a publikálható cikkek száma. Az Emerald automatikusan a megállapodáshoz illeszti az általa jogosultnak tekinthető cikkeket, nincs szükség intézményi megerősítésre, a T&F-nél intézményi fiókokon keresztül történik a támogatási kérelmek kezelése. Pozitív eredmény volt, hogy az RSC-vel kötött OA-megállapodásba a Gold OA-folyóirataik is bekerültek ettől az évtől kezdve. Ebben az évben sajnos öt kiadó

(De Gruyter, Emerald, IEEE, Springer Nature Gold és T&F) esetében is még az év vége előtt elfogytak az APC-mentes publikálásra felhasználható kvóták. Összesen 3225 nyílt hozzáférésű cikk született 2023-ban EISZ-támogatásból.

2024-ben további két kiadóval sikerült átmeneti megállapodást kötnie az EISZ-nek. Ettől az évtől kezdve a Brill és Sage kiadók meghatározott folyóirataiban is lehetőségük van APC-mentesen publikálni az előfizető intézmények szerzőinek. Mindkét kiadónál korlátlan számban, a Brillnél a Gold OA- és hibrid folyóiratokba egyaránt, a Sage-nél kizárólag az előfizetett lapokban érvényesíthető a támogatás. A Sage-cikkek esetében közvetlenül az intézményi adminisztrátorok kezelik a kérelmeket az intézményi fiókokon keresztül, a Brill automatikusan teszi hozzá a jogosult cikkeket a megállapodáshoz. Ebben az évben is idő előtt elfogytak három kiadó OA-kvótái: az Emeraldnál és az IEEE-nél, a Springer Nature-nél pedig mind a Gold-, mind a hibrid kvóták. 2024-ben már 3642 cikket publikáltak a konzorciumban részt vevő intézmények szerzői (2. ábra).

2. ábra. A hazai open access kibocsátás alakulása az InCites és az EISZ Titkárság adatai alapján, 2018–2024

Forrás: a szerző szerkesztése

Az EISZ célja, hogy valamennyi tudományterület kutatójának módja legyen tudományos eredményeit a támogatott nyílt hozzáférésű publikálás lehetőségével nemzetközi szinten is láthatóvá tenni. Ezért állapodott meg több multidiszciplináris adatbázist építő kiadóval, mint az Akadémiai Kiadó, a CUP, a De Gruyter, az Elsevier, az OUP, a Sage, a Springer Nature, a T&F és a Wiley. A Brill kiadó folyóirat-adatbázisa elsősorban a bölcsészet- és társadalomtudományokban kiemelkedő, az Emerald folyóiratai pedig több más tudományterület mellett elsősorban a közgazdaság-tudomány egyes szakterületeit fedik le. Az ACS és RSC kiadók lapjai kifejezetten a különböző kémiai ágazatok kutatói számára jelentenek megjelenési lehetőséget. Az IEEE és IOP kiadók folyóiratai a STEM- (természettudomány, technológia, mérnöki tudományok és matematika) területeket fedik le, az LWW-folyóiratok pedig az orvostudomány valamennyi területét képviselik.

Kihívások – események, folyamatok a számok mögött

Az 1. ábra kapcsán, amely az EISZ átmeneti megállapodások keretében megjelent OA-publikációk számait mutatja, több kérdés is felmerülhet. Például: miért látható visszaesés 2021-ben 2020-hoz képest? Vagy miért jelent meg több támogatott OA-cikk például az Akadémiai Kiadó folyóirataiban, mint a Wiley kiadó folyóirataiban? Milyen tényezők befolyásolják a megjelenő cikkek számát?

Ami az első kérdést illeti, valójában nem 2021-ben történt visszaesés, hanem 2020-ban, a Covid évében ugrott meg extrém mértékben a publikációk száma. A rendkívüli élethelyzetten túl, ami lehetővé tette a kutatók számára, hogy igazán a publikálásra szánhassák idejüket, ez annak is köszönhető volt, hogy bár a Springer Nature Gold OA-kerete az év vége előtt kimerült, a többéves szerződés jóvoltából a szerződés utolsó évének kerete már az előző évben megnyitható és használható volt. Emiatt azonban a 2021-es évre eső kvóták jóval korábban fogytak el, ennyivel is kevesebb 2021-ben publikált cikket eredményezve.

Az, hogy a grafikon szerint az Akadémiai Kiadó folyóirataiban több cikk jelenik meg, mint a Wiley folyóirataiban, nem azért van, mintha a Wiley folyóiratai kevésbé lennének népszerűek a kutatók körében. A kiadónként publikálható cikkek száma függ egyrészt a konzorcium nagyságától, emellett attól, hogy a részt vevő egyes intézmények a korábbi években mennyit publikáltak, és mennyi volt a meghatározott felhasználható kvóta – egy sokat publikáló intézmény adott konzorciumba való évenkénti ki- és belépése miatt például adott kiadónál a felhasznált kvóták számai meglehetősen hullámzást mutathatnak –, illetve természetesen attól is, hogy a szerződés szerint mennyi pénz áll rendelkezésre publikációs költségek kifizetésére.⁸

⁸ A fenntartó Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH) által prioritásként meghatározott nyílt hozzáférésű publikálás támogatása a programon belül lehetővé teszi, hogy az open access publikálást is magába foglaló átmeneti megállapodások nagyobb központi támogatásban részesüljenek („Állásfoglalás a nyílt tudományról” 2021).

Nem mindegy az sem, hogy meghatározott vagy korlátlan számú cikk publikálható-e egy adott konzorciumon belül. Látható, hogy a konkrét számú lehetőséget nyújtó konzorciumok esetében sajnos gyakran fordul elő, hogy a keret már év vége előtt elfogy, holott még sok további publikáció esetében lenne fontos a támogatás lehetősége.

A szerzők vagy intézményeik „bátorsága” is hatással lehet a számokra. A kezdeti években megfigyelhető volt, hogy ha az előző év jól zárult, azaz nem merült ki a kvóta egy adott kiadó esetében, akkor a következő évben bátran publikáltak a szerzők, aminek következtében a kvóták ezúttal idő előtt fogytak el. Ha viszont az év során elfogytak a kvóták, akkor a következő évben kevésbé bátorodtak fel, és nagyobb eséllyel fordult elő, hogy megmaradtak kvóták, amelyek árát a kiadó a szerződések szerint általában nem téríti meg.

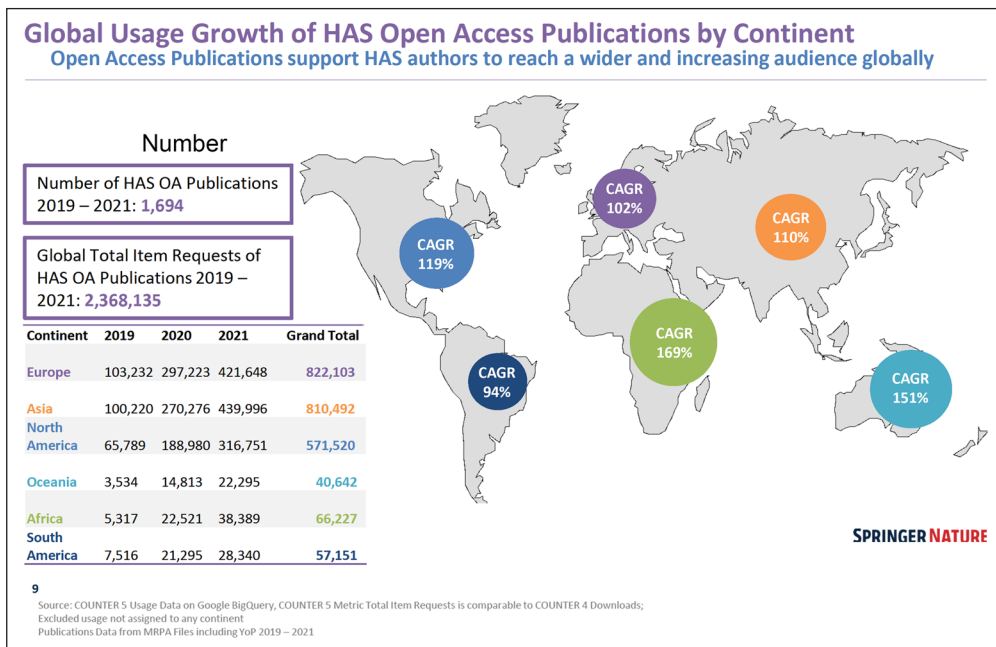
Az EISZ a Programtanács döntése alapján 2021-től egyéves szerződéseket köthet a szolgáltatókkal, ami nehézséget jelenthet, mint a fenti esetekben is. Ez befolyásolhatja a publikálás folyamatosságának fenntarthatóságát, vagy ha a cikk elfogadása átcsúszik a következő évre, és a szerző intézménye akkor már nem lesz előfizető, a szerző elveszíti a támogatást. Az egyéves szerződések ugyanakkor biztonságot nyújtanak maguknak az előfizető intézményeknek. A későbbi évekre vonatkozó pénzügyi forrásokkal nehéz tervezni, és az intézményeknek nem kell több évre elköteleződniük.

Az EISZ átmeneti szerződesei keretében született publikációk külföldi reprezentációja

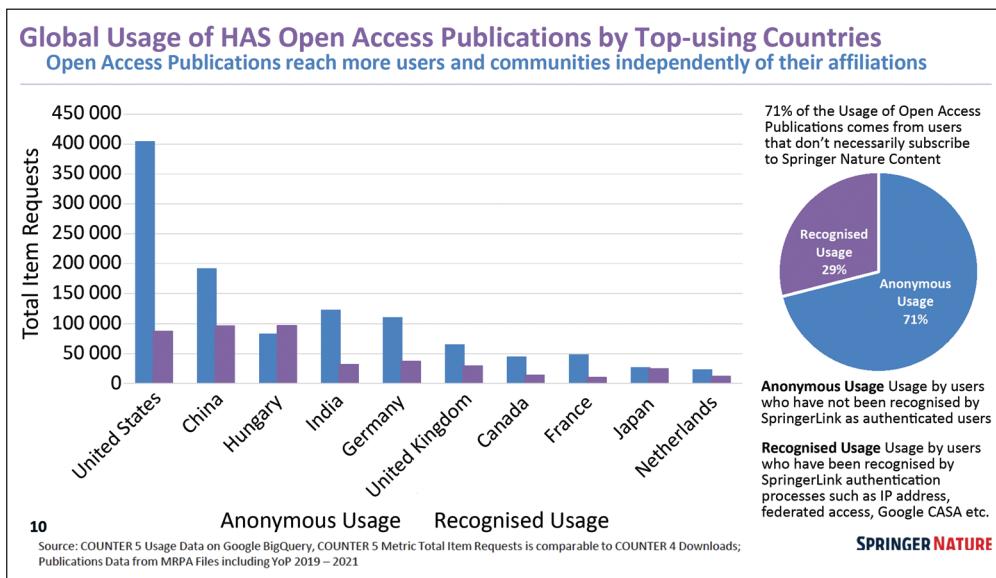
A példákat a publikálás szempontjából legnépszerűbbnek számító kiadók közül a Springer Nature és Wiley kiadók jelentéseiből válogattuk. A 3–6. ábrákon a Springer Nature kiadóval az EISZ által kötött átmeneti megállapodások keretében publikált cikkekre vonatkozó adatok láthatók.⁹

A 3. ábra a 2019-től 2021 végéig tartó hároméves időszak nyílt hozzáférésű publikációinak globális használatnövekedését mutatja kontinensenként. A három év alatt összesen 1694 cikket publikáltak a konzorciumban részt vevő magyar intézmények kutatói a kiadó hibrid folyóirataiban. Látható, hogy az open access publikációk segítik az EISZ által támogatott cikkek szerzőit abban, hogy szélesebb és növekvő közönséget érjenek el világszerte. Az 1694 cikk teljes szövegű változatát (*Total Item Request*) a három év alatt összesen 2 368 135-ször tekintették meg vagy töltötték le a különböző kontinenseken. A cikkek megtekintésének vagy letöltésének összetett éves növekedési rátája (CAGR) szinte minden kontinensen 100% fölött volt.

⁹ A Springer Nature kiadó az EISZ-szel kötött megállapodásait HAS-nak (Hungarian Academy of Sciences) vagy TA-nak (Transformative Agreement) nevezi.

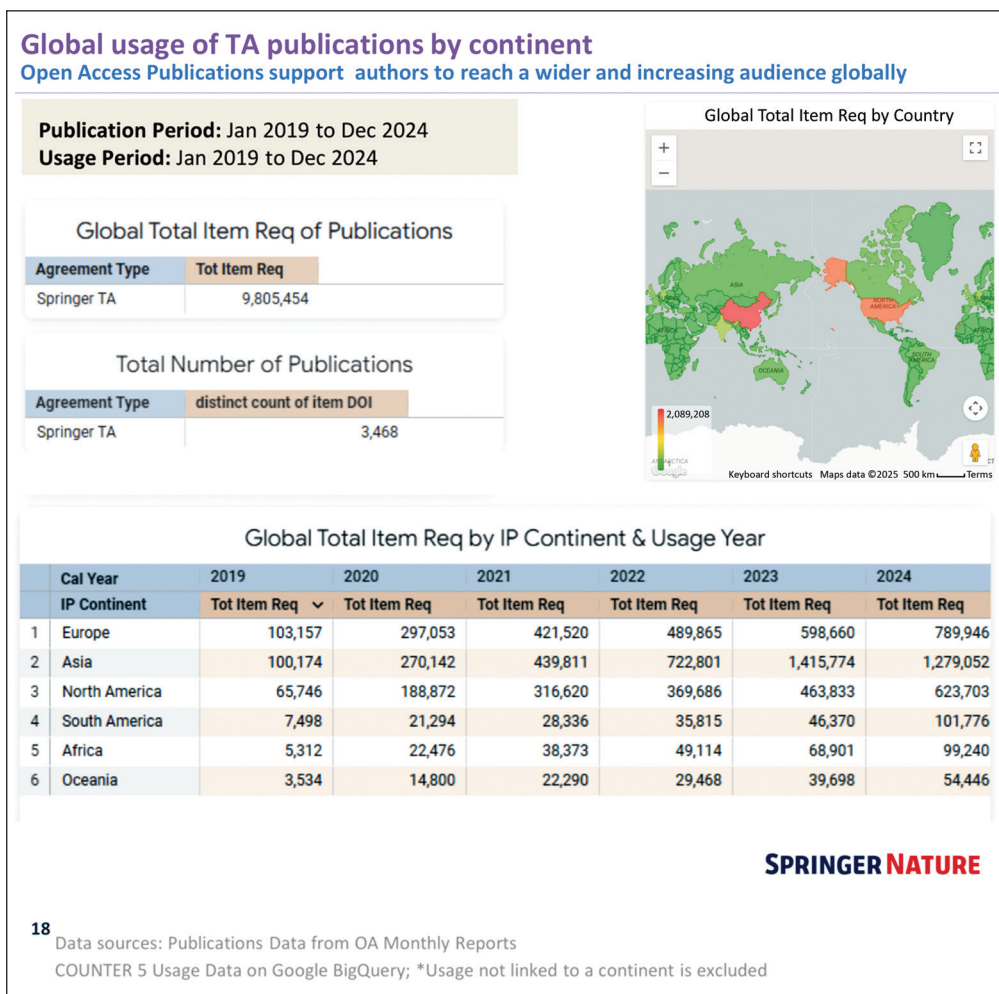

3. ábra. A Springer Nature–EISZ-megállapodás nyílt hozzáférésű publikációinak globális használatnövekedése kontinensenként, 2019–2021
Forrás: Kotani 2022

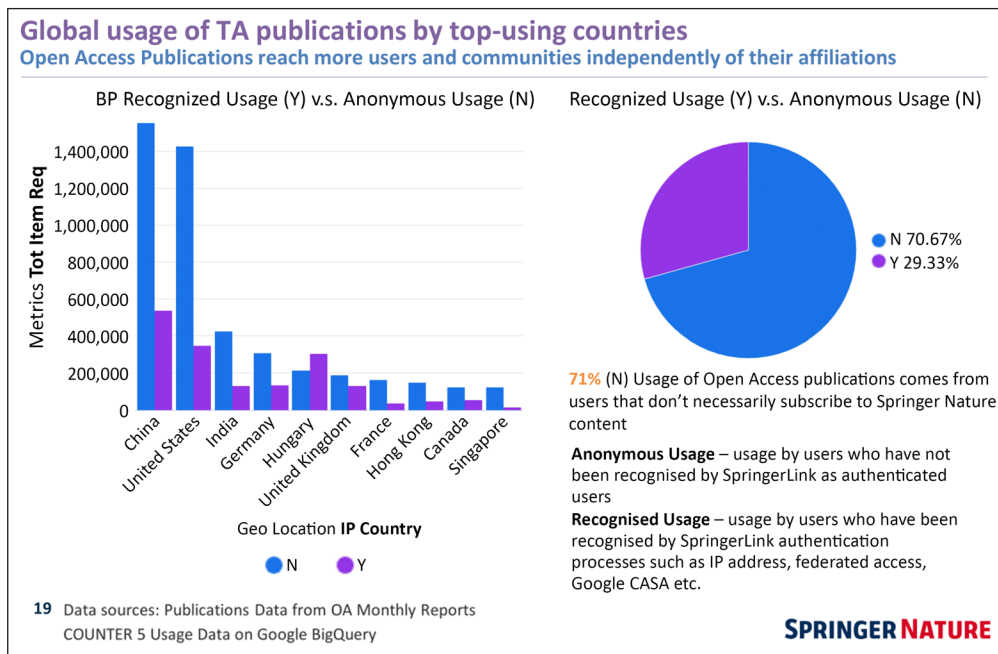

4. ábra. A Springer Nature–EISZ-megállapodás nyílt hozzáférésű publikációinak globális felhasználása a legfőbb felhasználó országok szerint, 2019–2021
Forrás: Kotani 2022

A 4. ábra az 1694 cikk globális használatát a legfőbb felhasználó országok használati adatai szerint mutatja be. A felhasználók csupán 29%-a volt azonosítható, azaz akiket a SpringerLink hitelesítési folyamatai, például IP- (Internet Protocol) cím, összevont hozzáférés, Google CASA (Cloud Application Security Assessment, felhőalkalmazás-biztonsági felmérés) stb. alapján felismertek. A publikációk használatának 71%-a olyan felhasználóktól származott, akiket a SpringerLink nem ismert fel hitelesített felhasználóként, tehát olyan felhasználók voltak, akik nem feltétlenül fizettek elő a Springer Nature-tartalomra. Ez azt jelenti, hogy az open access publikációk több felhasználót és közösséget értek el, függetlenül azok hovatartozásától.

5. ábra. A Springer Nature–EISZ-megállapodás
nyílt hozzáférést publikációinak globális használatát kontinensenként, 2019–2024
Forrás: Nicolini 2025

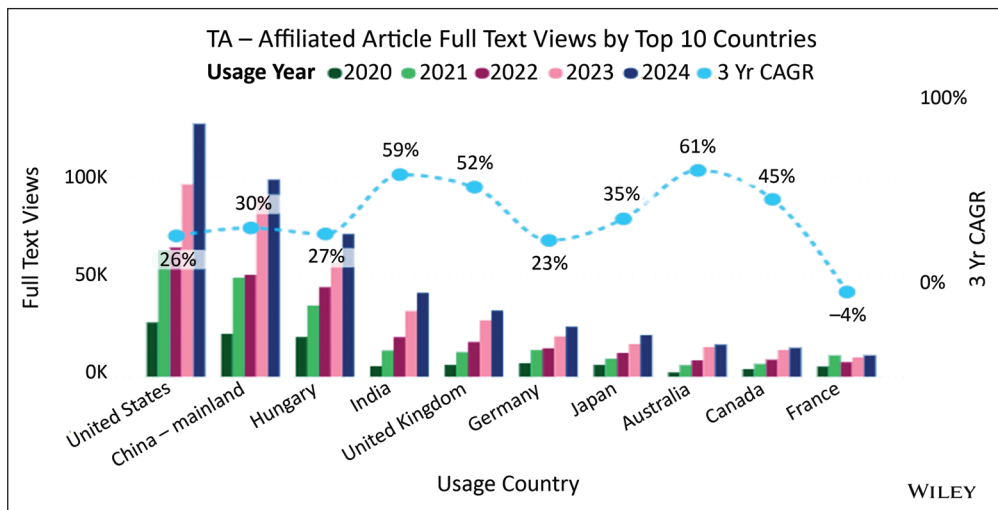

6. ábra. A Springer Nature–EISZ-megállapodás nyílt hozzáférésű publikációinak globális felhasználása a legfőbb felhasználó országok szerint, 2019–2024
 Forrás: Nicolini 2025

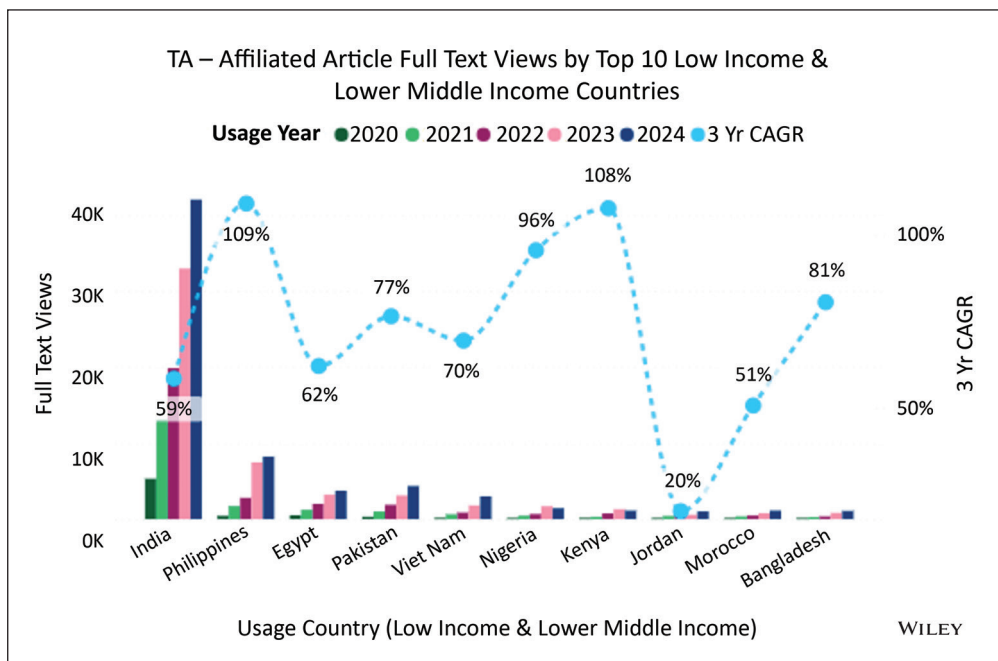
Az 5. ábra szintén az EISZ által támogatott cikkek globális használatát mutatja kontinensenként, azonban már a 2019-től 2024-ig terjedő hatéves időszakot felölelve. A 2021-et követő három év alatt a Springer Nature hibrid folyóirataiban publikált, támogatott cikkek száma több mint a kétszeresére nőtt. Az immár 3468 cikk teljes szövegű használata a hat év során pedig globálisan összesen 9 805 454-re emelkedett. A cikkek teljes szövegű használata Ázsiában a legmagasabb, ezt követően Európában, majd Észak-Amerikában. A használat legmagasabb összetett éves növekedési rátája az afrikai országok esetében mutatkozik.

A 6. ábra alapján 2024-re Kína lett az EISZ által támogatott cikkek legnagyobb használója, megelőzve ezzel az Egyesült Államokat. Már több letöltés mutatkozik Indiában és Németországban, mint Magyarországon, illetve Szingapúr is bekerült az EISZ által támogatott open access publikációkat legtöbbet használó tíz ország közé. A felhasználóknak továbbra is 71%-a az olyan felhasználó, aki nem feltétlenül iratkozik fel a Springer Nature tartalmára, tehát él annak előnyével, hogy a cikkek nyílt hozzáféréssel, szabadon elérhetők.

A 7. és 8. ábrák a Wiley kiadóval kötött átmeneti megállapodások keretében publikált, EISZ által támogatott open access cikkek használatát mutatják be. Mivel az open access publikálás egyik pozitív eredménye és fontos előnye, hogy a fejlődő országokban dolgozó kutatók is hozzáférhetnek ezekhez a cikkekhez („Mi az Open Access?”),

7. ábra. A Wiley–EISZ-megállapodás nyílt hozzáférésű publikációinak teljes szövegű megtekintései a tíz legfőbb felhasználó ország szerint, 2020–2024
 Forrás: Dyson–Planchard 2025

8. ábra. A Wiley–EISZ-megállapodás nyílt hozzáférésű publikációinak teljes szövegű megtekintései a tíz alacsony jövedelmű és alacsony–közepes jövedelmű legfőbb felhasználó ország szerint, 2020–2024
 Forrás: Dyson–Planchard 2025

jó látni (8. ábra), hogy a magyar affiliációjú levelező szerzőséggel született támogatott cikkeket az alacsony és alacsony–közepes jövedelmű országokban is magas számban használják, a hároméves összetett éves növekedési ráta pedig több ország esetében a 100%-ot is meghaladja.

A 7. ábra az EISZ által támogatott nyílt hozzáférésű cikkeket legtöbbször használó tíz ország használatát mutatja 2020 és 2024 között, valamint a használat hároméves összetett éves növekedési rátáját. A Wiley folyóirataiban publikált EISZ-támogatott nyílt hozzáférésű cikkeket szintén az Egyesült Államokban, Kínában, Magyarországon és Indiában használják a legtöbbször.

Irodalomjegyzék

- „Állásfoglalás a nyílt tudományról” (2021). *Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH)* (2021. október 15., módosítás: 2022. márc. 23.). <https://nkfi.gov.hu/nyilt-tudomany>.
- „Az EISZ által nemzeti licenc keretében megkötött átmeneti Open Access szerződések követelményeiről” (2018). *EISZ* (2018. dec. 14.). <https://eisz.mtak.hu/index.php/hu/284-az-eisz-altal-nemzeti-licenc-keretben-megkottott-atmeneti-open-access-szerzodesek-kovetelmenyeirol.html>.
- „Bevezető – a folyóiratkrízis háttere”. *EISZ* (letöltés 2026. márc. 11.). <https://eisz.mtak.hu/index.php/hu/open-access/261-a-big-dealek-ideje-lejart-az-open-access-re-valo-atteres-fontossagarol.html>.
- „Big Deal Cancellation Tracking”. *SPARC* (letöltés 2026. márc. 11.). <https://sparcopen.org/our-work/big-deal-cancellation-tracking/>.
- „Budapest Open Access Initiative”. *BOAI* (letöltés 2026. márc. 11.). <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/>.
- Dyson, Marta – Planchard, Joffrey (2025). „Wiley Presentation”. *EISZ Consortium Review Meeting*. 17–18. dia.
- Kotani, Asdaa (2022). „Presentation”. *HAS – Hungary Transformative and Fully OA Agreements with Springer Nature, Reading List and Publications Usage Performance Overview*. 10–11. dia.
- „Mérfoldkövek az EISZ Nemzeti Program közelmúltjából”. *EISZ* (letöltés 2026. márc. 11.). <https://eisz.mtak.hu/index.php/hu/open-access/open-access-hirek/388-merfoldkovek-az-eisz-nemzeti-program-kozelmultjabol.html>.
- „Mi az Open Access?”. *Open Science* (letöltés 2026. márc. 11.). <https://openscience.hu/mi-az-open-access/>.
- Nicolini, Joshua (2025). „Presentation”. *HAS – Publishing Agreement with Springer Nature, 2024 Performance Overview*. 18–19. dia.
- „Plan S Principles”. *Plan S* (letöltés 2026. márc. 11.). https://www.coalition-s.org/plan_s_principles/.
- Schimmer, Ralf – Geschuhn, Kai Karin – Vogler, Andreas (2015). *Disrupting the Subscription Journals' Business Model for the Necessary Large-Scale Transformation to Open Access. A Max Planck Digital Library Open Access Policy White Paper*. (2026. márc. 11.).
- „SCOAP³”. *Sponsoring Consortium for Open Access Publishing in Particle Physics* (letöltés 2026. márc. 11.). <https://scoap3.org/>.
- „Szerződések 2019-től”. *EISZ* (letöltés 2026. márc. 11.). <https://eisz.mtak.hu/index.php/hu/adatbazisok/szerzodesek-2019-tol.html>.
- „Today's Scholarly Journals Open, Re-Usable, Sustainable”. *Open Access 2020* (letöltés 2026. márc. 11.). <https://oa2020.org/>.
- „Transformative Agreements”. *ESAC* (letöltés 2026. márc. 11.). <https://esac-initiative.org/about/transformative-agreements/>.